

FEMINISTICKÉ JE POLITICKÉ: PROBLÉMY FEMINISTICKEJ POLITICKEJ TEÓRIE

Ľubica Kobová

1. Úvod

V nasledujúcom texte chcem vymedziť niekoľko problémových oblastí, ktorými sa zaoberá feministická politická teória, a chcem tiež predstaviť pojmy, pomocou ktorých sa k týmto oblastiam približuje. Najskôr sa venujem tomu, ako ženské hnutie problematizovalo to, čo treba chápať ako politické. Definíciu politiky odvrhávam od chápania moci a mocenských vzťahov a rozdelenia priestoru na súkromný a verejný (pozri kap. 5). Krátko sumarizujem produktivnosť používania pojmu patriarchát vo feministickej teórii a vzťahujem ho ku koncepcii sexuálnej zmluvy, ktorú sformulovala Carole Pateman. Viaceré aspekty inštitucionálnej politiky, rodu a politiky v kontexte národného štátu a sociálneho štátu diskutujem prostredníctvom pojmu občianstva. Ďalej sa venujem problému rovnosti ako rovnakosti a inakosti, t. j. problematickému postaveniu subjektu žien v politickej teórii. Napokon stručne sumarizujem pôsobenie feminizmu ako aktéra verejnej politiky.

Feministická politologická alebo politicko-filozofická literatúra¹ sa venuje rôznorodým konkrétnym politickým problémom (pozri napr. Butler – Scott 1992, Cviková – Juráňová 2001, 2002a, Nagl-Docekal 2007), skúma chápanie žien a rodu v historickom kánone sociálnej a politickej filozofie (pozri napr. Elshtain 1999, Bryson 1992), zaoberá sa podmienkami participácie žien v inštitucionálnej politike na Slovensku (pozri napr. Cviková – Juráňová 2002a, Kobová – Maďarová 2007) alebo v odlišnom politickom systéme USA (Renzetti – Curran 2005). Opísanie poľa politiky a jeho skúmanie z feministického hľadiska tak, aby usúvzťažňovalo základné chápania a pojmy, je náročné a vždy neúplné. Monografie venované feministickej politickej teórii často postupujú chronologicky a predstavujú jednotlivé ideologické prúdy feminizmu tak, ako sa stali súčasťou politického diskurzu v spoločnosti v konkrétnom čase a na kon-

¹ V referenciách na literatúru zohľadňujem dvojaký záujem. Čiastočne poukazujem na smerovania súčasných diskusií vo feministickej teórii najmä v angloamerickom kontexte a literatúre písanej v anglickom jazyku vôbec. Pre lepšiu orientáciu čitateľky a čitateľa, ktorí by chceli siahnuť po ďalších dostupných tituloch, odkazujem na knižnú a časopiseckú produkciu v oblasti feministickej sociálnej a politickej filozofie, politológie, sociológie, rodových štúdií v slovenskom a českom jazyku.

krétnom mieste. Vzhľadom na vzájomné prieniky rôznych feministických prístupov k politike, vysoké vklady feministickej politickej teórie do konkrétnych politických zápasov a z nich vyplývajúcu neustále prebiehajúcu politizáciu a depolitizáciu aspektov sociálnych vzťahov je jednoznačné vymedzenie a rozčlenenie feministickej politickej teórie možné len s ťažkosťami a výraznými obmedzeniami. Každé takéto podujatie je len čiastočné a dočasné, je ovplyvnené záujmom autorky a jej auditoria.

2. Osobné je politické

Vzťah medzi tým, čo predmetom politiky je a čo predmetom politiky nie je v kontexte liberálnych demokracií – na ktoré sa v nasledujúcom texte obmedzujem –, významne sproblematizovalo ženské hnutie druhej vlny feminizmu v západnej Európe a Spojených štátoch amerických. Toto hnutie podrobilo to, čo bežne nazývame politikou, t. j. sieť inštitucionálnej politiky, ktorá sa uskutočňuje na medzinárodnej, štátnej, parlamentnej a straníckej úrovni, rozsiahlej kritike. Tá mierila do vnútra rodového usporiadania existujúcich politických inštitúcií a tiež vyjadrovala nesúhlas so stotožňovaním týchto inštitúcií s politikou vôbec. Rôzne formy feministického aktivizmu a feministickej kritiky totiž spájalo a spája presvedčenie, že skutočné zmeny, ktoré by ovplyvnili životy ľudí, žien a mužov, dievčat a chlapcov, nie je možné uskutočniť len na legislatívnej úrovni (t. j. zmenou zákonov) alebo na úrovni štátnej či samosprávnej administratívy (t. j. zmenou riadenia jednotlivých častí spoločnosti), ale sú nutné napr. zmeny v hospodárskom usporiadaní aj v tom, čo považujeme za zvyky, tradície, kultúru.

Známe slovné spojenie „osobné je politické“ sa stalo heslom druhej vlny feminizmu predovšetkým v USA. Zmazalo jasnú hranicu medzi verejnou a súkromnou sférou, ktorá do veľkej miery definovala hranicu medzi politizovateľným a nepolitizovateľným, ako aj tým, čo sa opisovalo ako „mužské“, a tým, čo sa opisovalo a považovalo za „ženské“. Ženy v čase druhej vlny feminizmu či hnutia za oslobodenie žien (pozri kap. 2) svoju situáciu opisovali ako vylúčenie z verejnej sféry, ako vylúčenie z možnosti rozhodovať o všetkom tom, čo ovplyvňuje ich život. Feministické hnutie poukázalo na problémy, ktoré dlho neboli predmetom verejného záujmu, vnieslo ich do verejnej diskusie a napokon sa usilovalo o ich nastolenie ako predmetu inštitucionálnej politickej agendy. Zároveň rozširovalo chápanie politiky o aktivizmus aj na „neformálnej“ či kultúrnej úrovni. Bez feministického aktivizmu by sa sotva stalo politickým problémom napr. násilie páchané na ženách, neplatená práca žien v domácnosti alebo sexualita žien.

Pozrime sa bližšie na prvý prípad, na politizovanie násilia páchaného na ženách, tak, ako sa oň usilovali feministické a ženské ľudskoprávne mimovládne organizácie na Slovensku od konca 90-tych rokov. Viaceré z nich sa v rokoch 2001 – 2002 združili do Iniciatívy Piata žena, zorganizovali mediálnu kampaň a zabezpečili krízovú telefonickú linku pre obeť násilia páchaného na ženách (pozri kap. 11). Keď sa násilie páchané na ženách vďaka zápasom aj súčinnosti aktivistiek, aktivistov, mimo-

žien na trhu práce. Napokon ich podobu určila iná politická priorita – vytváranie zamestnanosti: „Zosúladovanie (...) sa v 90-tych rokoch stalo integrálnou súčasťou európskej politiky zamestnanosti. Zosúladovanie však odvtedy začalo slúžiť na legítimizáciu flexibilných pracovných podmienok a nie na zmenu rodových vzťahov v rodine.“ (Stratigaki 2004: 32.) Toto je jeden príklad kooptácie pôvodne feministického pojmu a politickej vízie. Čo je podstatou a nebezpečenstvom kooptácie? „V kooptáčnom procese sa koncept samotný neodmietne, ale v politickom diskurze sa zmení jeho pôvodný význam a ten sa používa ďalej pre účel iný, než bol pôvodný. (...) Kooptácia pracuje proti mobilizácii a vytváraniu tlaku zúčastnených strán a jednotlivcov tým, že používa pôvodný aj transformovaný koncept ako alibi.“ (Stratigaki 2004: 36.) Práve poznanie východísk dnešných rodových politík vo feministickej teórii a aktivizme môže byť nápomocné pri vzdorovaní procesu kooptácie. Ten treba zastaviť, ak má byť predstava rodovej rovnosti skutočne naplnená.

Cieľom tohto predstavenia feminizmu a politiky bolo vysvetliť niektoré zo základných analytických kategórií feministickej politickej a sociálnej filozofie a rodových štúdií a poukázať tak na spôsoby premýšľania o možnostiach zmeny rodových vzťahov v spoločnosti. Obsah príspevku nepokrýva stav súčasných diskusií vo feministickej politickej teórii, verím však, že tento výklad objasnil aspoň niekoľko dôvodov, prečo feministky a feministi protestujú proti súčasnému usporiadaniu rodových vzťahov, a že podnieti premýšľanie o ďalších dôvodoch artikulovanej nespokojnosti s tým, čo je.

Literatúra

- AGAMBEN, G. 2003. Za hranicami ľudských práv. In AGAMBEN, G. *Prostředky bez účelu*. Praha : Sociologické nakladatelství.
- ARISTOTELES. 2006. *Politika*. Bratislava : Kalligram. Aspekt, č. 1, 1994.
- BARŠA, P. 2002. *Panství člověka a touha ženy: feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha : SLON – Sociologické nakladatelství.
- BENHABIB, S. 1992. Models of public space : Hannah Arendt, the liberal tradition, and Jurgen Habermas. In CALHOUN, C. (ed.). *Habermas and the public sphere*. Cambridge & London : The MIT Press.
- BROWN, W. 1995. *States of injury: power and freedom in late modernity*. Princeton : Princeton University Press.
- BRYSON, V. 1992. *Feminist political theory: an introduction*. London : Macmillan.
- BUTLER, J. 2003. *Trampoty s rodom: feminizmus a subverzia identity*. Bratislava : Aspekt.
- BUTLER, J. – SCOTT, J. W. (ed.). 1992. *Feminists theorize the political*. New York, London : Routledge.
- CODE, L. 2003. Patriarchy. In CODE, L. (ed.). *Encyclopedia of feminist theories*. London, New York : Routledge.
- CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. (ed.). 2001. *Možnosť voľby: aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava : Aspekt.
- CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. (ed.). 2002a. *Hlasy žien: aspekty ženskej politiky*. Bratislava : Aspekt.
- CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. (ed.). 2002b. *Piata žena: aspekty násillia páchaného na ženách*. Bratislava : Aspekt.

- DEBRECENIOVÁ, J. – OČENÁŠOVÁ, Z. 2005. *Rovnosť príležitostí žien a mužov na Slovensku: správa o dodržiavaní smerníc EÚ týkajúcich sa rodovej rovnosti*. Bratislava : Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation.
- ELSHTAIN, J. B. 1999. *Veřejný muž, soukromá žena: ženy v společenském a politickém myšlení*. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.
- FILADELFOVÁ, J. 2002. O ženách, moci a politike: úvahy, fakty, súvislosti. In CVIKOVÁ, J. – JURÁNOVÁ, J. (ed.). *Hlasy žien: aspekty ženskej politiky*. Bratislava : Aspekt.
- FILADELFOVÁ, J. – BÚTOROVÁ, Z. 2005. *Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky.
- FILADELFOVÁ – KOBOVÁ, E. 2006. *Patriarchát. Glosár rodovej terminológie*. Bratislava : Aspekt.
- FODOR, E. 2006. Gender mainstreaming and its consequences in the European Union. In *The Analyst*, č. 1, s. 1 – 16.
- FOUCAULT, M. 1994. Nietzsche, genealogie, historie. In FOUCAULT, M. *Diskurs, autor, genealogie*. Praha : Nakladatelství Svoboda.
- FOUCAULT, M. 1999. *Dějiny sexuality I.: Vůle k vědění*. Praha : Herrmann a synové.
- FOUCAULT, M. 2000. Etika starostlivosti o seba samého ako prax slobody. In FOUCAULT, M. *Moc, subjekt a sexualita: výber z článkov a rozhovorov publikovaných v rokoch 1980 – 1988*. Bratislava : Kalligram.
- FRASER, N. 1995. What's critical about critical theory? In MEEHAN, J. (ed.). *Feminists read Habermas: gendering the subject of discourse*. New York & London : Routledge.
- FRASER, N. 2007. Reformulování spravedlnosti v globalizovaném světě. In FRASER, N. *Rozvíjení radikální imaginace: globální přerodělování, uznání a reprezentace*. Praha : FILOSOFIA – nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR.
- FRAZER, E. 1998. Feminist political theory. In JACKSON, S. – JONES, J. (ed.). *Contemporary feminist theories*. Edinburgh : Edinburgh University Press.
- GREEN, J. 2002/2000. Public/private. In CODE, L. (ed.). *Encyclopedia of feminist theories*. London, New York : Routledge.
- HABERMAS, J. 2000. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Praha : Filosofia – nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR.
- HARTMANN, H. I. 2000/2001. Rodina ako miesto pre rod, triedu a politický boj: príklad domácich prác. In *Aspekt* č. 2 – 1.
- JACKSON, S. 1998. Feminist social theory. In JACKSON, S. – JONES, J. (ed.). *Contemporary feminist theories*. Edinburgh : Edinburgh University Press.
- KOBOVÁ, E. – MAĐAROVÁ, Z. 2007. *Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou : aspekty parlamentných volieb*. Bratislava : Aspekt.
- KOLÁŘOVÁ, M. 2009. *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*. Praha : Sociologické nakladatelství.
- KRÁLOVÁ, S. – OLEÁRNIKOVÁ, J. – MAGUROVÁ, Z. – MESOCHORITISOVÁ, A. 2008. Preambula, Články 1, 2 a 5. Všeobecné odporúčanie č. 19: násilie páchané na ženách. In LAMAČKOVÁ, A. (ed.). *Tieňová správa pre Výbor pre odstránenie diskriminácie žien : 41. zasadnutie: 30. jún – 18. júl 2008*. Bratislava : Možnosť voľby.
- KYMLICKA, W. – NORMAN, W. 2000. Citizenship in culturally diverse societies: issues, contexts, concepts. In KYMLICKA, W. – NORMAN, W. (ed.). *Citizenship in diverse societies*. Oxford : Oxford University Press.
- LACLAU, E. – MOUFFE, C. 2001. *Hegemony and socialist strategy*. London, New York : Verso.
- LANDES, J. B. 1998. The public and the private sphere: a feminist reconsideration. In LANDES, J. B. (ed.). *Feminism, the public and the private*. Oxford : Oxford University Press.
- LERNER, G. 2003. Vznik feministického vedomia: seব্যয়াদৰেন তবৰিবস্তু. In *Aspekt*, č. 1.

- LEWIS, G. 2004. Do not go gently...: terrains of citizenship and landscapes of the personal. In LEWIS, G. (ed.). *Citizenship: personal lives and social policy*. Milton Keynes, Bristol : The Open University – The Policy Press.
- LISTER, R. 1997. *Citizenship : feminist perspectives*. New York : New York University Press.
- LOCKE, J. 1992. *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda.
- MAHER, K. H. 2004. Globalized social reproduction: women migrants and the citizenship gap. In BRYSK, A. – SHAFIR, G. (ed.). *People out of place: globalization, human rights and the citizenship gap*. New York – London : Routledge.
- MARTIN, P. M. 2004. Contextualizing political theory. In STAEHELI, L. A. – KOFMAN, E. – PEAKE, L. J. (ed.). *Mapping women, mapping politics: feminism and political geography*. New York, London : Routledge.
- MESOCHORITISOVÁ, A. 2006. Ľudské práva žien. *Glosár rodovej terminológie*. Bratislava : Aspekt.
- MILLS, C. W. 1997. *The racial contract*. Ithac, London : Cornell University Press.
- Na ceste do Európskej únie: sprievodkyňa nielen pre ženy*. 2002. Bratislava : Aspekt.
- NAGL-DOCEKAL, H. 2007. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha : Sociologické nakladateľství.
- NARAYAN, U. 1997. Towards a feminist vision of citizenship: rethinking the implications of dignity, political participation, and nationality. In SHANLEY, M. L. – NARAYAN, U. (ed.). *Reconstructing political theory: feminist perspectives*. Cambridge, London : Polity Press.
- PATEMAN, C. 1989. *The disorder of women: democracy, feminism and political theory*. Stanford : Stanford University Press.
- PATEMAN, C. 2000. *Sexuálna zmluva*. Bratislava : Aspekt.
- RAWLS, J. 1995. *Teorie spravodlnosti*. Praha : Victoria Publishing.
- RENZETTI, C. M. – CURRAN, D. J. 2005. *Ženy, muži a spoločnosť*. Praha : Univerzita Karlova – Nakladateľství Karolinum.
- SCOTT, J. W. 1996. *Only paradoxes to offer: French feminists and the rights of man*. Cambridge, London : Harvard University Press.
- SQUIRES, J. 1999. *Gender in political theory*. Cambridge, Oxford : Polity Press.
- STANKIEWICZ, W. J. 2003. *Politická teória a súčasný svet : klasické koncepty ve věku relativismu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury.
- STIEGLER, B. 2002. *Ako uplatňovať rodové hľadisko: aspekty stratégie Európskej únie*. Bratislava : Aspekt.
- STRATIGAKI, M. 2004. The cooptation of gender concepts in EU policies : the case of reconciliation of work and family. In *Social Politics*, roč. 11, č. 1.
- TAYLOR, C. 2002. Modern social imaginaries. In *Public Culture*, roč. 14, č.1.
- WALZER, M. 1989. Citizenship. In BALL, T. – FARR, J. – HNASON, R. L. (ed.). *Political innovation and conceptual change*. Cambridge : Cambridge University Press.
- YOUNG, I. M. 1990. *Justice and the politics of difference*. Princeton : Princeton University Press.
- YOUNG, I. M. 1998. Polity and group difference: a critique of the ideal of universal citizenship. In PHILIPS, A. (ed.). *Feminism and politics*. Oxford, New York : Oxford University Press.
- Zákon z 19. januára 2005 o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 2005.
- ZAVACKÁ, K. 2006. „Vladárstvo v rodine“: politika Slovenského štátu voči ženám. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – KOBOVÁ, E. (ed.). *História žien: aspekty písania a čítania*. Bratislava : Aspekt.

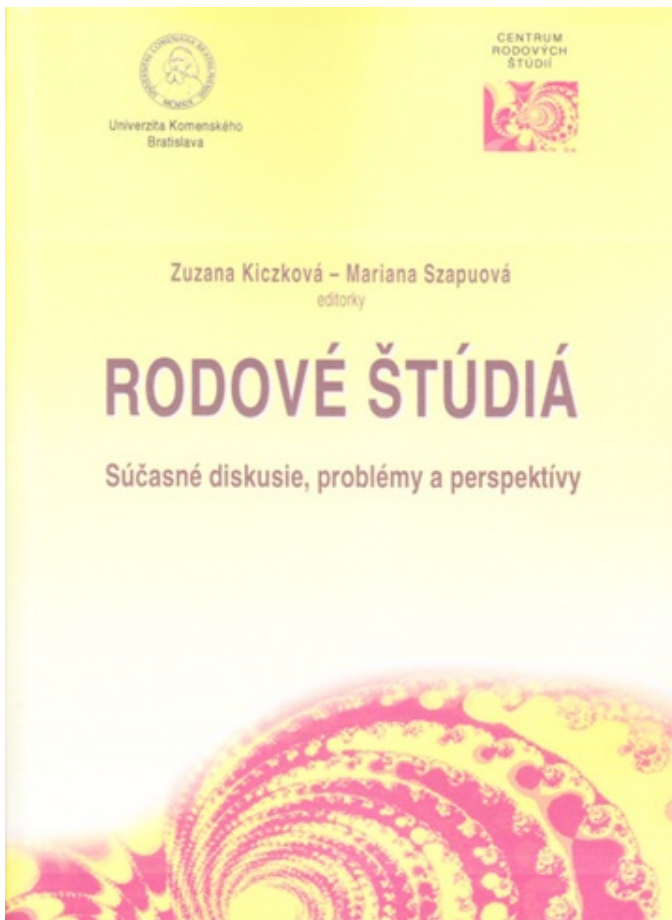
CENTRUM RODOVÝCH ŠTÚDIÍ

na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave

vydalo novú knihu

Rodové štúdiá: Súčasná diskusia, problémy a perspektívy

Editorky: ZUZANA KICZKOVÁ – MARIANA SZAPUOVÁ

ČO JE A ČO NIE JE V PORIADKU S „rodovým poriadkom“ podľa autoriek tejto publikácie? Aký postoj zaujímajú ku kľúčovým, niekedy aj kontroverzným témam, ktoré sú v centre pozornosti rodových štúdií? Aké teoretické a metodologické prístupy, aktualizované a transformované v domácom feministickom diskurze, vo svojich textoch uplatňujú? Aké diskusie, problémy a perspektívy otvára táto publikácia v oblasti rodových štúdií (aj) na Slovensku?

VYDANIE UČEBNICE RODOVÝCH ŠTÚDIÍ je výsledkom dvoch desaťročí pôsobenia *Centra rodových štúdií* v Bratislave, ktorého hlavným cieľom bolo etablovať túto oblasť ako samostatnú akademickú disciplínu. Vznik publikácie predstavuje významný míľnik na ceste k sprístupneniu rodových štúdií nielen akademickej, ale aj širšej verejnosti. Okrem toho, že je dosiaľ prvým „úvodom do problematiky“, zachytáva aj aktuálne problémy a transformácie vnútri feministických teórií.

PRÁCA MÁ INTERDISCIPLINÁRNY CHARAKTER: popri témach, ktoré tvoria „tvrdé jadro“ odboru rodových štúdií, reflektuje aj rodové aspekty domáceho spoločenského kontextu. Zámerom autoriek bolo prepojiť teoretické reflexie a analýzy s praktickými otázkami každodenného života.

AUTORSKÝ TÍM tvoria súčasné a bývalé členky *Centra rodových štúdií* na Filozofickej fakulte UK, ktoré svoje odborné a pedagogické skúsenosti získavali na celouniverzitnom kurze *Úvod do rodových štúdií*, ktorý sa na pôde Univerzity Komenského v Bratislave realizuje nepretržite od školského roku 1991/1992.

Obsah • ISBN 978-80-223-2934-7 • 512 strán • 18,70 € • Publikáciu si môžete kúpiť v kníhkupectve ACADEMIA, v sieti kamenných kníhkupectiev ARTFORUM alebo objednať v internetovom kníhkupectve ARTFORUM.

CENTRUM RODOVÝCH ŠTÚDIÍ

Filozofická fakulta Univerzity Komenského

Gondova 2, 814 99 Bratislava

Tel./fax: +421 2 5924 4146

<http://crs.fphil.uniba.sk> • genderstudies@fphil.uniba.sk